

Nowak J., Diagnoza przepustką do sukcesu dziecka rozpoczynającego edukację szkolną, W: Bereźnicki F., Denek K. (red.): Edukacja Jutra: XI Tatrzańskie Seminarium Naukowe, Szczecin: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego 2005, s.433-436. ISBN 83-922254-0-6

dr Jolanta Nowak
Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego

**Diagnoza przepustką do sukcesu dziecka
rozpoczynającego edukację szkolną
Diagnosis – a pass to success of a child starting school education**

Ranek 1 września. Kasia już nie może się doczekać, kiedy z mamą wyjdzie do szkoły. Dzisiaj jest jej wielki dzień. Po raz pierwszy przekroczy próg szkoły. Jakże wymowne jest określenie próg, jako przejście od czegoś dobrze znanego do nowego, budzącego zarówno ciekawość jak i obawy. Kasia wie, że czeka na nią nowa Pani, że pozna nowe koleżanki i kolegów. Jak to będzie? Jacy oni są? Czy mnie polubią? Mnóstwo tego typu pytań i wątpliwości kłębi się w głowie dziewczynki.

Rozpoczęcie nowego roku szkolnego. Pani Joanna idzie w kierunku grupy pierwszoklasistów. Zastanawia się, jacy będą, jak ułoży się współpraca między nimi, co już potrafią, jakie są ich oczekiwania. Naturalna chęć poznania nowych wychowanków przeplata się z pewnym niepokojem, wynikającym z posiadania jedynie fragmentarycznych informacji o tych dzieciach, ich potencjale i możliwościach.

Dzieci, otoczone wianuszkiem rodziców, stoją cichutko i czekają. Nagle widać pewne poruszenie. To nasza nowa Pani, idzie do nas. W oczach dzieci pojawia się radość i nadzieja. Pani uśmiecha się, otwiera drzwi klasy i zaprasza dzieci do środka. Ostatnie pożegnanie z rodzicami. Dzieci, a teraz już uczniowie, po raz pierwszy zasiadają w szkolnych ławkach.

Taki lub podobny obraz tkwi w świadomości każdego ucznia i każdego nauczyciela. Szkoła to miejsce, gdzie spotykają się dwa światy: świat dziecka i świat dorosłego. Istotne jest, aby one współlistniały ze sobą, tworząc płaszczyznę wspólnych działań ucznia i nauczyciela. Obszar ich wzajemnych relacji obejmuje wymagania nauczyciela oraz możliwości ucznia. Przebieg tych interakcji odbywa się w określonych uwarunkowaniach społecznych, które mogą pełnić rolę wspierającą lub dezorganizować proces wymiany i współpracy. Nauczyciel przygotowuje oferty edukacyjne, tworząc nowe wyzwania przy jednoczesnym respektowaniu aktualnych zasobów dziecka, zachęca je do wielostronnej aktywności i zaangażowania.

Aby współpraca tych dwóch zasadniczych podmiotów edukacji mogła przynieść optymalne efekty dydaktyczno-wychowawcze, niezbędna jest wiedza. Dotyczy ona nie tylko znajomości współczesnej teorii pedagogicznej i umiejętności posługiwania się nią w codziennej pracy, ale również, a może przede wszystkim, znajomości uczniów. Dziecko przychodzi do szkoły z określonym bagażem wiedzy, umiejętności i doświadczeń. Wielość i różnorodność doświadczeń sprawia, że każde dziecko inaczej odbiera świat, stosując własne filtry percepcji i odmiennie w nim funkcjonuje. Rolą nauczyciela-wychowawcy jest możliwie pełne i dogłębne poznanie dziecka, jego psychiki, możliwości intelektualnych oraz relacji społecznych. Nauki psychologiczne i pedagogiczne dysponują całym wachlarzem

środków i narzędzi pozwalających dość precyzyjnie scharakteryzować jednostkę. Ważne jest, aby nauczyciel świadomie dokonał wyboru sposobu poznania i zrozumienia dziecka, któremu będzie aktywnie towarzyszył w procesie odkrywania siebie i otaczającej rzeczywistości.

Jednym z ważnych źródeł informacji o dziecku jest diagnoza. Termin ten oznacza „rozpoznanie jakiegoś stanu rzeczy i jego tendencji rozwojowych na podstawie objawów, w oparciu o znajomość ogólnych prawidłowości” (Ziemski, 1973, s.17). Poznanie diagnostyczne opiera się na dwóch filarach: doświadczeniu i rozumowaniu. Doświadczenie związane jest z samym procesem diagnozowania czyli z poznaniem osoby badanej, wskazaniem jej cech rozumianych jako przymioty oraz zebraniem danych o jej otoczeniu. Natomiast rozumowanie dotyczy analizy i wnioskowania na podstawie materiału otrzymanego w wyniku przeprowadzonego badania diagnostycznego. Stanowi ono skutek procesu diagnozy i wyrażone jest w postaci ustnej lub pisemnej opinii, orzeczenia czy zaświadczenia.

W Rozporządzeniu MEN z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół wyraźnie stwierdza się, że nauczyciele przedszkoli są zobowiązani do prowadzenia obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie i zabezpieczenie potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowania tych obserwacji. Niestety, nie mają oni obowiązku przekazywania diagnozy dziecka do placówki szkolnej, w której będzie ono realizowało obowiązek szkolny. Zatem nauczyciele klas pierwszych pozbawieni są ważnego źródła informacji o przyszłym uczniu. Podobnie jest z udostępnianiem wyników badań przeprowadzanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Rodzice muszą wyrazić zgodę na udostępnienie informacji o dziecku osobom trzecim, w tym przypadkiem nauczycielowi, który przejmie opiekę nad dzieckiem w klasie pierwszej. Te utrudnienia odbijają się negatywnie na planowaniu pracy pedagogicznej z dziećmi, gdyż niepotrzebnie wydłuża się czas poświęcony na poznanie każdego ucznia, określenie jego kompetencji i możliwości oraz wytyczenie drogi indywidualnego rozwoju. Często działania podejmowane przez nauczyciela na początku roku szkolnego oscylują wokół tematyki znanej dziecku z przedszkola, sprowadzają się do zadań, jakie rozwiązywało ono już wcześniej. Może to budzić w dziecku pewne rozczarowanie. Jego pragnienie doświadczania czegoś nowego nagle zderza się z czymś wielokrotnie już powtarzanym, co wywołuje uczucie zniechęcenia, a niekiedy także wewnętrzną blokadę przed podejmowaniem kolejnych wyzwań. Bywa tak szczególnie wtedy, gdy stawiamy dziecku problem do rozwiązania, z którym w przedszkolu nie dawało sobie ono rady. W ten sposób zostają przywołane ponownie negatywne przeżycia, które pozostały w jego psychice. Taka sytuacja może jedynie pogłębić frustrację dziecka i opór przed szkołą. Aby uniknąć takiego scenariusza, warto zachęcić nauczycieli pracujących w przedszkolu do sporządzania diagnozy dziecka 6-letniego, która będzie informowała o jego gotowości do podjęcia nauki w szkole.

Jakie są zatem oczekiwania nauczyciela klasy pierwszej wobec diagnozy? Czym jest gotowość szkolna dziecka? Jakimi metodami sprawdzić poziom jej osiągnięcia przez dziecko? Poszukanie przez nauczycieli odpowiedzi na postawione pytania wyznaczy kierunki działań pedagogicznych, zmierzających do zdiagnozowania dziecka i wyrażenia tego w postaci pisemnego opracowania „Karty obserwacji 6-latka”.

Z rozmów z nauczycielami pracującymi w szkole wynika, że najważniejsze dla planowania przyszłej pracy są informacje o wiedzy i umiejętnościach posiadanych przez dziecko z obszaru edukacji polonistycznej, matematycznej i przyrodniczej. Na drugim miejscu wskazuje się umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami oraz osobami dorosłymi, jak również łatwość podejmowania współpracy z innymi przy wykonywaniu określonych zadań czy podczas swobodnej zabawy. Istotna jest także postawa dziecka wobec

stawianych przed nim wyzwań. Określenie poziomu odporności emocjonalnej na sytuacje trudne intelektualnie oraz wskazanie stopnia aktywności własnej dziecka w podejmowaniu działań adaptacyjnych lub twórczych w zależności od zaistniałej sytuacji jest ważną przesłanką, pozwalającą stworzyć w miarę rzetelny i obiektywny obraz przyszłego ucznia. Zatem diagnoza powinna prezentować mocne i słabe strony dziecka na różnych płaszczyznach jego aktywności: intelektualnej, emocjonalnej, działaniowej z uwzględnieniem relacji społecznych.

Takie rozumienie diagnozy jest zbieżne z pojęciami dojrzałości szkolnej czy gotowości szkolnej. Terminy te, mimo że odnoszą się do ściśle określonego etapu rozwoju dziecka, to jednak nie są tożsame. U ich podstaw znajduje się odmienne traktowanie istoty i mechanizmów procesu dojrzewania, inna jest również rola uczenia się w procesie rozwojowym. Dojrzałość szkolną traktuje się jako „etap w procesie rozwoju utożsamianego z dojrzewaniem, charakteryzujący się wrażliwością na oddziaływania zewnętrzne, które mogą modyfikować i kierunek, i dynamikę zmian, jakie zachodzą w rozwoju” (Wilgocka–Okoń, 2003, s.10). Przy wyznaczaniu dojrzałości bierze się pod uwagę poziom rozwoju cech psychofizycznych, które dziecko angażuje w procesie nabywania wiedzy i kształtowania umiejętności niezbędnych do właściwego funkcjonowania w szkole i sprostania wymaganiom programowym. Jednakże, jak wskazuje J. Bruner (1978, s.778), osiągnięcie tego etapu nie jest możliwe przy biernej postawie jednostki i środowiska, trzeba go wykształcić. Warunkiem koniecznym dla rozwoju jednostki jest jej aktywność własna, natomiast źródło rozwoju intelektualnego tkwi w otoczeniu społecznym dziecka. Doświadczenie rzeczywistości w toku polisensorycznego odbioru informacji oraz wchodzenia w interakcje z osobami dorosłymi, rówieśnikami czy rodzeństwem prowadzi do stopniowej internalizacji, której efektem są wykształcone kompetencje. Zatem dojrzałość szkolna jako termin funkcjonujący w pedagogice i psychologii jest zbyt wąski, gdyż ogranicza się jedynie do wewnętrznych procesów dojrzewania. Coraz częściej używa się terminu gotowość szkolna, który wyraża nie tylko gotowość do szkoły, ale przede wszystkim gotowość do podjęcia wysiłku intelektualnego, emocjonalno-społecznego i fizycznego. Najpełniej istotę gotowości szkolnej oddaje B. Wilgocka–Okoń (2003), wskazując, że jest to „proces i efekt współdziałania aktywności dziecka i aktywności dorosłych tworzących warunki do uczenia się”(s.12). Ważne jest respektowanie aktualnego poziomu rozwoju dziecka oraz zgromadzonych przez nie doświadczeń, uwzględnienie jego potrzeb i możliwości uczenia się.

Diagnoza zatem dotyczy istniejącego stanu kompetencji konkretnego dziecka zwanego strefą aktualnego rozwoju (SAR). Zdaniem L.S. Wygotskiego (2002) „określając aktualny poziom rozwoju, mówimy tylko o owocach rozwoju, tj. o tym, co już dojrzało i zakończyło swój cykl” (s.82). Diagnostyka rozwoju powinna objąć operacje, działania, umiejętności, które zostały przez dziecko uwewnętrznione i tworzą obszar zinterioryzowanych czynności intelektualnych. W ramach istniejących schematów poznawczych i wykonawczych, dziecko prezentuje dużą samodzielność, biegłość i precyzję w realizacji określonych zadań. Jednocześnie ma wysoką świadomość wykonywanych czynności, potrafi dokonać samokontroli i autokorekty

Przeprowadzenie diagnozy pedagogicznej dziecka wymaga respektowania pewnych elementarnych założeń, które znajdują się u podstaw każdego badania naukowego, a diagnoza jest przecież takim badaniem. Rzetelność diagnozy związana jest z jej dokładnością i odnosi się do stałości otrzymanych wyników w przypadku, gdy to samo badanie zostanie przeprowadzone w niewielkich odstępach czasu. O trafności diagnozy możemy wnioskować wówczas, gdy za jej pomocą mierzymy to, co rzeczywiście stanowi przedmiot naszych dociekań poznawczych. Natomiast obiektywność sprowadza się do postrzegania i rejestrowania

tego, co jest przedmiotem badania diagnostycznego, niezależnie od osobistych doświadczeń, subiektywnych nastawień emocjonalnych lub oczekiwań poznawczych nauczyciela. D. Waloszek (1998, s.60) zauważa, że prawidłowa diagnoza powinna być: pozytywna, czyli nastawiona na to co dziecko umie, chce i może; funkcjonalna, co narzuca formę jej przeprowadzenia w naturalnych warunkach i przy aktywnej postawie dziecka; wspierająca jego wysiłek psychofizyczny poprzez przedstawienie faktów, bez wydawania opinii lub ocen. Na użyteczność diagnozy rozumiejącej zwraca uwagę E. Małkiewicz (2002, s.99-100) mówiąc, że otwiera ona drogę do współpracy na linii nauczyciel-uczeń, umożliwia porozumienie oraz stwarza uczniowi warunki do optymalnego rozwoju. Nauczyciel przedszkola powinien zatem posługując się takimi metodami jak: obserwacja, analiza wytworów dziecka, rozmowa z dzieckiem i rodzicami rozpoznać dziecko jako podmiot aktywny i te spostrzeżenia wyrazić w formie pisemnej za pomocą odpowiednio skonstruowanego arkusza diagnostycznego.

Po otrzymaniu z przedszkola „Kart obserwacji 6-latka” zawierających informacje o przyszłych pierwszoklasistach, nauczyciel odpowiednio wcześniej może opracować plan działań dydaktyczno-wychowawczych w oparciu o celowo dobrany program nauczania oraz podręczniki. Wybór pakietu edukacyjnego, podobnie jak plan pracy będzie uwzględniał potencjał intelektualny oraz oczekiwania, zainteresowania określonej grupy dzieci. Ponadto otrzymane dane pozwolą wyznaczyć obszary rozwoju psychofizycznego, które są jeszcze niedojrzałe. Prowadzi to do sprecyzowania prognozy pedagogicznej, obejmującej strefę najbliższego rozwoju dziecka (SNR), która stanowi „mapę obszaru gotowości dziecka do podjęcia zadań” (Filipiak, 2002, s.139).

Diagnoza pozwoli określić kierunek pracy z dzieckiem pod kątem postępu w rozwoju czyli opisać strategię działania podmiotów edukacji. Stanowi drogowskaz od tego co jest, ku temu co może być, co ma być (Waloszek, 1998, s.60).

Streszczenie

Szkola to miejsce, gdzie spotykają się dwa światy: świat dziecka i świat dorosłego. Istotne jest stworzenie wspólnej płaszczyzny działań ucznia i nauczyciela. Do tego niezbędna jest, oprócz wiedzy i umiejętności pedagogicznych, znajomość uczniów.

Jednym z ważnych źródeł informacji o dziecku jest diagnoza. Obejmuje ona poznanie osoby badanej i wnioskowanie o jej możliwościach rozwojowych. Nauczyciele przedszkoli są zobowiązani do prowadzenia obserwacji pedagogicznych oraz ich dokumentowania. Niestety, nie mają obowiązku przekazywania zebranych danych do placówki, w której dziecko będzie realizowało obowiązek szkolny. Te utrudnienia odbijają się negatywnie na planowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej z przyszłymi uczniami klas pierwszych. Niepotrzebnie wydłuża się czas poświęcony na poznanie każdego ucznia, określenie jego kompetencji oraz wytyczenie drogi indywidualnego rozwoju.

Warto zatem, aby nauczyciele przedszkoli przygotowali w formie pisemnej „Kartę obserwacji 6-latka”, w której znajdują się informacje o wiedzy i umiejętnościach dzieci z zakresu edukacji polonistycznej, matematycznej i przyrodniczej, relacjach z rówieśnikami i osobami dorosłymi oraz poziomie odporności emocjonalnej na sytuacje trudne intelektualnie. Karty te powinny odpowiednio wcześniej trafić do rąk nauczyciela, który będzie mógł właściwie przygotować pole edukacyjne dla każdego dziecka, zgodnie z jego potrzebami i możliwościami.

Summary

School is a place where two worlds meet: a child's world and an adult's world. It is essential to create a common ground for activities of pupils and teachers. In order to achieve this, a teacher needs to know his or her pupils, apart from having knowledge and teaching skills.

A diagnosis is one of the significant sources of information about a child. It covers an acquaintance of the person examined and drawing conclusions of the person's development

abilities. Kindergarten teachers are obliged to carry out teaching observations and to record them subsequently in the documentation. Unfortunately they are not obliged to convey the collected data to the school a given child will attend. Such difficulties have a negative impact on the planning of teaching and educational activities for future pupils of the first form. This causes a needless prolongation of time spared to get acquaintance of each of the pupils, determining his or her competencies and setting guidelines for their individual development. Thus it would be an advantage if kindergarten teachers drew up "A 6-year old child's observation data sheet", which would contain information about knowledge and skills of children with respect to Polish language, mathematics, natural history, relation to peers and adults and the level of resistance to intellectually difficult situations. Such sheets should in due time be available to teachers, who would be able to prepare educational fields appropriate for each of the children according to their needs and abilities.

Literatura:

Bruner J.S.: Poza dostarczone informacje, Warszawa 1978.

Filipiak E.: Konteksty rozwoju aktywności językowej dzieci w wieku wczesnoszkolnym, Bydgoszcz 2002.

Małkiewicz E.: O diagnozie rozumiejącej, W: Kochan-Wójcik M., Krajna A., Kuklińska Z., Małkiewicz E. (red.), Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna, Warszawa 2002.

Waloszek D.: Nauczyciel i dziecko. Organizacja warunków edukacji przedszkolnej, Zielona Góra 1998.

Wilgocka-Okoń B.: Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich, Warszawa 2003.

Wygotski L.S.: Problem wieku rozwojowego, W: Wygotski L.S., Wybrane prace psychologiczne II: dzieciństwo i dorastanie, Poznań 2002.

Ziemski S.: Problemy dobrej diagnozy, Warszawa 1973.